

УДК 378.14

Тетяна БІЛЯВСЬКА*кандидат філологічних наук, доцент кафедри початкової освіти**Миколаївського національного університету**імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна***e-mail:** tanya.bilyavska.5@ukr.net**ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

У статті порушено проблему мовної освіти майбутніх учителів початкової школи. Висвітлено питання формування мовної компетентності майбутніх спеціалістів в контексті розвитку нового освітнього простору. У публікації досліджено дефініції понять «мовна компетентність», «мовні компетенції», визначено види, зміст та структуру мовної компетентності. Окреслено основні тенденції підготовки майбутніх фахівців та запропоновано шляхи оновлення змісту мовної освіти в межах навчального процесу сучасної вищої педагогічної школи.

Ключові слова: педагогічна освіта, якість освіти, мовна компетентність, мовні компетенції, майбутній учитель, початкова школа.

Стратегічна мета сучасної освіти – сформувати високоосвіченого, інтелектуального, творчого вчителя з інноваційним типом мислення й діяльності, який здатен гідно відповісти на виклики цивілізації. Динамічний розвиток науки, культури, суспільних відносин й відповідно зміни в економічному житті – все це зумовлює підвищення вимог не тільки до змісту освіти, а й до її якості. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання створення такої системи навчання, яка б забезпечила формування конкурентоспроможного фахівця.

На сучасному етапі модернізації системи освіти в Україні особливої гостроти й актуальності набувають проблеми професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Невід'ємною складовою якісної підготовки майбутніх фахівців є мовна освіта, яка посідає одне із визначних місць у системі універсальних та спеціальних компетентностей майбутнього вчителя, але передусім вчителя початкової школи. Адже саме від його професійної діяльності залежить формування (на початковому етапі) ключових компетентностей учнів.

Питання формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи у науковій літературі варто розглядати в декількох аспектах, як-от: в педагогічному, лінгвістичному та лінгводидактичному. Так, проблему компетентнісного підходу в освіті досліджували такі вчені: Бібік Н., Ващенко Л., Єрмаков І., Локшина О., Пометун О., Овчарук Л., Рашкевич Ю., Савченко О., Хомський Н., Хуторський А. та інші. Лінгвістичну основу цієї проблеми закладено у працях вітчизняних мовознавців (Городенська К., Єрмоленко С.,

Дудик П., Кочерган М., Мацько Л., Плющ М., Пономарів О., Ющук І.). У контексті реалізації компетентнісної парадигми сучасної мовної освіти у вищій школі важливе значення мають розвідки відомих українських лінгводидактів (Біляєва О., Пентиліук М., Климової К. та ін.). Однак попри те, що все ж існує низка досліджень, у яких висвітлено різні аспекти мовної підготовки вчителів до професійної діяльності, все ж дедалі гостро постає питання якості та відповідного рівня підготовки майбутніх спеціалістів в контексті сучасної системи освіти.

Мета статті – порушити проблему мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи в межах сучасного вищого навчального закладу; висвітлити основні компоненти формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Світові тенденції глобалізації, соціально-економічні трансформації в Україні висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. У цьому контексті беззаперечною є роль вітчизняної системи освіти, яка повинна забезпечити формування ключових компетентностей майбутніх спеціалістів. Компетентність у навчанні вітчизняній та зарубіжній науковці розглядають як інтегрований результат, який передбачає поряд з накопиченням класично визначених стандартів педагогічної науки (маємо на увазі знання, уміння й навички), формування здатності в майбутніх спеціалістів практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у відповідній сфері.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що в науковому обігу на сучасному

етапі немає єдиної класифікації щодо компетентностей, якими мають оволодіти майбутні фахівці. Однак все ж певні тенденції щодо їхньої ієрархії можна визначити.

Загальні (ключові, базові або надпредметні) (у різних наукових джерелах назви не збігаються). Ці компетентності мають універсальний характер, опираються на пізнавальні процеси, не співвідносяться з чіткою предметною галуззю. Студенти набувають їх в процесі виконання певної освітньої програми. Наприклад, це здатність до навчання, володіння іноземними мовами, базовими інформаційними технологіями тощо). Необхідно зауважити, що складові цього виду компетентностей залежать від пріоритетів суспільства на певному історичному етапі, мети освіти, яка впливає з діючих стандартів. У цьому контексті зміст ключових компетентностей постійно змінюється відповідно до вимог ринку праці [2, 408].

Загальнопредметні (спеціальні або фахові). Вони належать до певної предметної області або освітньої галузі, «відрізняються високим ступенем узагальненості і комплексності» [2, 408]. Предметні (часткові) компетентності (набувають упродовж вивчення певних предметів). Варто зазначити, що немає єдиної точки зору щодо визначення цієї групи компетентностей. Так, деякі наукові джерела фіксують цей вид компетентностей окремо [2, 408], інші ж розглядають їх як складові загальнопредметних.

Мовна компетентність відповідно до зазначеної вище ієрархії належить, на нашу думку, до спеціальних (фахових) компетентностей та водночас й до предметних. Загалом аналіз наукових джерел доводить, що думки вчених щодо визначення поняття «мовна компетентність», його змісту та структури не збігаються. Крім цього, в науковому обігу зустрічаємо паралельне вживання термінів «мовна компетентність» та «лінгвістична компетентність». Деякі сучасні вчені (Єрмоленко С., Мацько Л.) вважають, що ці поняття варто розмежовувати. Так, лінгвістична компетентність передбачає обсяг знань, умінь та навичок у межах лінгвістики як науки. Відповідно цей аспект реалізується в осіб, які спеціально вивчають мовознавство. Тому в контексті питання формування професійної компетентності вчителів початкової школи доречно вживати термін «мовна компетентність». Водночас можемо погодитися із вживанням терміна «лінгвістична компетентність» щодо характеристики майбутнього вчителя початкової школи, якщо розглядати його як здатність майбутніх фахівців виконувати елементарний лінгвістичний аналіз мовних одиниць, явищ відповідно до певних мовних рівнів.

Питання складових мовної компетентності також знаходиться на стадії активного обговорення в колі сучасних науковців. На нашу думку, воно нерозривно пов'язане з формуванням компетенцій майбутніх спеціалістів. Адже відомо, що результатом набуття компетенцій є компетентність [2, 409]. «Ознакою ж компетенції є її специфічний предметний або загальнопредметний характер, що дає можливість визначити сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети тощо)» [2, 409]. У контексті нашого дослідження актуальним видається формування мовних компетенцій у межах певних філологічних дисциплін (зокрема, сучасна українська літературна мова з практикумом, українська мова (за професійним спрямуванням)). Зауважимо, що в науковій літературі зустрічаємо паралельне вживання цих термінів, а деколи їх навіть вживають на позначення синонімічних понять. Однак пропонуємо все ж розмежовувати поняття «мовна компетентність» та «мовна компетенція». Не потребує доведень, що поняття «мовна компетентність» ширше, ніж «мовна компетенція». У результаті оволодіння певними мовними компетенціями можемо стверджувати про сформованість мовної компетентності. Відповідно у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи (у межах філологічних дисциплін) на початковому етапі навчання формуємо певні мовні компетенції.

У наукових джерелах вчені визначають низку мовних компетенцій. Так, Мацько Л., Кравець Л. зазначають, що мовна компетентність складається з лексичної граматичної, семантичної, орфографічної, орфоепічної та пунктуаційної компетенцій [3, 13]. У цьому контексті важливо наголосити, що в науковому обігу немає єдиної структури мовної компетентності. На нашу думку, складові мовної компетентності повинні відповідати всім мовним рівням та розділам мовознавчої науки. Так, *фонологічна компетенція* пов'язана із знанням фонологічної системи української мови, *орфоепічна компетенція* полягає в оволодінні нормами літературної вимови, *акцентологічна компетенція* передбачає правильне наголошення слів. Ці види компетенції забезпечують нормативне відбиття звукового образу мови та правильне звукове відтворення мовлення. *Лексична компетенція* полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української літературної мови та відповідно вмінні користуватися ними. Крім цього, важливим у цьому контексті є широкий словниковий запас майбутнього вчителя, зокрема володіння термінологією, яка є необхідною умовою успішної професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи. *Фразеологічна компетенція* не менш

важлива в початковій школі, ніж вище зазначені види компетенції, адже фразеологізми становлять невід'ємну частину українського фольклору і складають національне багатство мови. Ознайомлення з фразеологічним багатством української мови та вироблення навичок користування цими виражальними засобами має велике значення в роботі майбутнього вчителя. *Граматична компетенція* – знання граматичного матеріалу, вміння користуватися граматичними ресурсами української мови, здатність використовувати це в педагогічній діяльності. *Орфографічна компетенція* – це передусім умова грамотного письма. Зміст цієї компетенції передбачає знання принципів сучасної орфографії, системи правил, що визначають правопис слів відповідно до усталених норм. Варто зазначити, що сьогодні формування орфографічної компетенції є однією із актуальних проблем у вищій школі. Це пов'язано насамперед із правописною ситуацією, яка існує сьогодні в країні (маємо чинний правопис (остання редакція якого відбулася в 1994 році) та Проект нової редакції «Українського правопису» (В. Німчук), який не є чинним)). В умовах правописного плюралізму одним із провідних завдань викладача-філолога є удосконалення та підвищення рівня орфографічної грамотності сучасних студентів. *Пунктуаційна компетенція* – здатність до логічного членування мовного потоку, знання принципів та правил сучасної української пунктуації, вміння продуктивно використовувати їх та передавати свої теоретичні та практичні надбання учням. Формування цих компетенцій не можливо без *лексикографічної*, що забезпечує знання лексикографічних джерел, які є невід'ємною частиною професійної діяльності вчителя. *Стилістична компетенція* – знання функціональних стилів сучасної української мови, їх мовних особливостей; здатність майбутнього вчителя застосовувати потрібні та нормативні мовні засоби в межах відповідних стилів.

У цьому контексті важливим видається питання щодо компетентності майбутнього вчителя початкової школи в галузі історії рідної мови. Це питання набуває актуальності саме на спеціальності «Початкова освіта», адже відповідно до навчальних планів тут не передбачено вивчення історії української мови. Цей матеріал може бути запропоновано на самостійне опрацювання в межах дисципліни «Сучасна українська мова з практиком». Проте не потребує доведень, що питання походження та історії української мови є наразі дискусійним та знаходиться на стадії активного обговорення. Тому самостійне опрацювання такого матеріалу не є ефективною формою роботи. Тут варто було б запропонувати позааудиторні

форми роботи, як-от: мовні семінари, круглі столи тощо.

Питання формування мовної компетентності вимагає оновлення змісту освіти, нових форм, методів та засобів навчання. У цьому контексті важливими залишаються прийоми навчання мови, до яких належать робота зі словниками, тренувальні вправи, творчі завдання (відтворення деформованого тексту, навчальне редагування, навчальний переклад, науковий переклад, робота з фаховою документацією); взаєморедагування письмових робіт, спільне формулювання питань, складання пам'ятки (алгоритму з мови), лінгвістичний аналіз тексту (повний, частковий, вибірковий). Ефективною видається робота щодо зіставлення мовних явищ в умовах білінгвізму, впливу регіональних діалектів. Дедалі більшої актуальності набувають *інтерактивні* методи та прийоми навчання української мови, зокрема: кейс-метод (аналіз конкретних ситуацій), метод гри (дидактичні пізнавальні і творчі ділові та рольові ігри), метод проектів (інформаційні, дослідницькі та творчі проекти), «Мозковий штурм», «Групування», прийом «Вільного письма», «Акваріум», «Синтез думок», метод ПРЕС, метод аутентичного оцінювання досягнень за допомогою мовного портфоліо розвитку тощо. Не менш важливими є засоби реалізації, контролю і корекції українськомовного навчання та самонавчання студентів. Навіть у наш час не втрачають своєї актуальності підручники та посібники, схеми, таблиці, тести; актуальними залишаються мультимедійні засоби навчання.

У межах вивчення зазначеного питання проведено дослідження мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи, яке здійснено за двома напрямками: аналіз академічної успішності студентів та тестування. Загалом у дослідженні взяло участь 90 студентів I, II та III курсів денної форми навчання спеціальності «Початкова освіта» (м. Миколаїв). За результатами дослідження маємо такі показники: рівень А (90–100 балів) – 5%; рівень В (80 – 89 балів) – 15%; рівень С (65–79 балів) – 35%; рівень Д (55–64 бали) – 35%; рівень Е (50–54 бали) – 10%.

Наразі можемо відзначити тільки в теорії зміст та складові мовної компетентності майбутніх фахівців. У результаті практичних досліджень з'ясовуємо, що рівень мовної підготовки сучасних студентів не відповідає сучасним вимогам, які ставить перед нами суспільство. Відомо, що згідно з новими тенденціями, упродовж декількох останніх років відбувається значне скорочення аудиторних годин. Значну частину матеріалу (приблизно 70% відсотків) за робочими програмами розподілено на самостійне опрацювання. На нашу

думку, вивчення мови, зокрема її фонетичних, лексичних та граматичних особливостей, повинно відбуватися в межах навчального закладу (аудиторна робота). Не викликає сумніву, що такі тенденції у вивченні рідної мови, не можуть сприяти формуванню зазначених складових мовної компетентності.

Вважаємо за необхідне наголосити, що сучасні реалії вимагають реформування системи вищої освіти. Відповідно варто було б більш глибоко дослідити стан мовної підготовки майбутніх спеціалістів спеціальності «Початкова освіта» в Україні. Однозначно, що це питання потребує винесення його на широке обговорення. Адже саме ці фахівці закладатимуть основи мовної підготовки

майбутнього покоління. Тому не потребує доведення, що потрібна модернізація педагогічної системи освіти. У цьому контексті видається актуальним визначити такий шлях розвитку, в результаті якого рівень вітчизняної освіти відповідав би європейським стандартам. Однак не варто при цьому скасовувати всі надбання та досвід вітчизняної педагогіки вищої школи.

Модернізація педагогічної освіти сприятиме реалізації компетентнісної моделі професійної мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. А це відповідно забезпечить належний рівень готовності випускників педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бондар Л. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність та структура / Л. Бондар // Освіта та управління. – 2007. – Т. 10. – № 2. – С. 93 – 99.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навчально-методичний посібник / Л. І.Мацько, Л. В. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
4. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 66–72.
5. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

References

1. Bondar L. Terminologichnij analiz ponyat' «kompetenciya» i «kompetentnist'» u pedagogici: sutnist' ta struktura / L. Bondar // Osvita ta upravlinnya. – 2007. – T. 10. – № 2. – С. 93 – 99.
2. Encyklopediya osviti / Akad. ped. Nauk Ukraїni; golovnij red. V. G. Kremin'. – K. : YUrinkom Inter, 2008. – 1040 s.
3. Matsko L.I. Cultura ukrainskoi fakhovoi movy: navchalno-metodychni posibnyk Culture of the Ukrainian Professional Language: A Methodological Manual/ L.I.Matsko, L.V. Kravets. – K. : «Academia», 2007. – 360 p.
4. Pometun O. I. Diskusiya ukrains'kih pedagogiv navkolo pitan' zaprovadzhennya kompetentnitsnogo pidhodu v ukrains'kij osviti / O. I. Pometun // Kompetentnisnij pidhid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukrains'ki perspektivi. – K. : «K.I.S.», 2004. – S. 66–72.
5. Rashkevich YU.M. Bolons'kij proces ta nova paradigma vishchoї osviti: monografiya / YU. M. Rashkevich. – L'viv : Vidavnicтво L'vivs'koї politekhniki, 2014. – 168 s.

Белявская Т.Н. Формирование языковой компетентности будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки

В статье затронута проблема языкового образования будущих учителей начальной школы. Освещен вопрос формирования языковой компетентности будущих специалистов в контексте формирования нового образовательного пространства. В публикации раскрыты понятия «языковая компетентность», «языковые компетентности», определены виды, содержание и структура языковой компетентности. Обозначены основные тенденции подготовки будущих специалистов и предложено новые составляющие содержания языкового образования в рамках учебного процесса современной высшей педагогической школы.

Ключевые слова: педагогическое образование, качество образования, языковая компетентность, языковые компетенции, будущий учитель, начальная школа.

Bilyavska T. Formation of linguistic competence of future teachers of the elementary school in the professional training process

At the present stage of the modernization of the education system in Ukraine, the issues of the quality of education and, accordingly, the professional competence of teachers of secondary schools are becoming especially acute and relevant. The study of the professional competence of the future teachers, who will lay the key competencies of the students at the initial stage of education, is important in this context. The article deals with the issues of forming the language competence of future primary school teachers, which is an important part in system of professional training. The publication explores the definitions of the concepts «language competence», «language competences»; the types, contents and structure of language competence are determined; outlined theoretical and methodical principles of Ukrainian-language instruction of future teachers. Theoretical methods (analysis and synthesis of literature, state documents in the field of linguistic education) and empirical (oral

questioning of students, questionnaires and tests, analysis of students' written work) research methods are used in this research. The study and analysis of the practical activities of future specialists allow to assert that the level of modern linguistic training of future specialists is not high. This primarily creates contradictions between the new requirements for pedagogical work, the professional level of graduates of higher pedagogical schools, and the need for teachers to further professional development and the possibilities of the traditional system of education. In this context, the issue of reforming the modern educational system is important, one of the main directions of which is to improve the level of professional competence of future teachers. The new concept of linguistic education will enable the elimination of contradictions between the acquisition of theoretical knowledge and their use in pedagogical activities.

Key words: pedagogical education, quality of education, language competence, future teacher, elementary school.

Стаття надійшла до редколегії 05.05.2018

УДК 371.134.016:78

ВАН КАН

*аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і дирижування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна – Кунтай
e-mail: yangyand@ukr.net*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-НАКОПИЧУВАЛЬНИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Стаття розкриває специфіку організаційно-накопичувального етапу формування емоційно-образного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі гри на скрипці. Розкрито динаміку процесуального розгортання підготовки майбутніх учителів музики до формування емоційно-образного мислення під час гри на скрипці із застосуванням евристичних методів навчання. Наведено приклади широкого використання методів формування означеного феномена, серед них авторські: метод свідомого кодування, різновиди евристичних методів, «Пізнавальні терези», комбінування відомих та невідомих методів, тощо.

Ключові слова: організаційно-накопичувальний етап, формування емоційно-образного мислення, майбутні вчителі музичного мистецтва, процес гри на скрипці, евристичні методи.

Вимоги часу і нова освітня парадигма України XXI ст. орієнтують сучасні педагогічні дослідження на акмеологічну диверсифікацію особистості, розвиток її творчого мислення як генеральної якості й ознаки професіонала. У світлі вищезазначеного постає необхідність удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музики на факультетах мистецтв педагогічних університетів з урахуванням розробки ефективного методичного забезпечення навчально-виховного процесу. З цієї позиції постає необхідність формування музичного мислення майбутніх учителів музики, питомою складовою якого вбачається формування саме емоційно-образного мислення.

Згідно з сучасними тенденціями навчання пріоритетною метою є підготовка майбутнього вчителя музики, який у майбутній музично-педагогічній діяльності здатен використовувати нові методики й методи, до нестандартного мислення, виявлення вміння залучати учнів загальноосвітньої школи до творчої діяльності, зацікав-

лювати учнів до процесу евристичного пошуку під час навчальної діяльності над музичним твором. Одним із резервів ефективності підготовки студентів є підвищення ролі емоційно-образного мислення, що ґрунтується на основі врахування індивідуального рівня розвитку кожного вчителя музики.

Проблема музичного мислення висвітлюється у працях, присвячених удосконаленню фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (А. Болгарський, О. Єременко, А. Зайцева, С. Горбенко, А. Козир, Н. Мозгальова, Г. Падалка, В. Орлов, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Хоружа, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.). В останнє десятиріччя проблема розвитку музичного мислення активно досліджується китайськими вченими, а саме: Ван Лей, Лі Цзіхуа, Лю Цюлінь, Мен Фаньцзюань, Пан На, Чжоу Сяоянь та ін. Особливий інтерес викликає розгляд формування емоційно-образного мислення майбутніх учителів музики в процесі інструментального навчання, а